

Тимофеева Л. Ю.,

аспірант кафедри кримінального права
Національного університету «Одеська юридична академія»

ВІДОБРАЖЕННЯ ПРИНЦИПУ ГУМАНІЗМУ В КРИМІНАЛЬНОМУ ЗАКОНІ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА

Анотація. У статті досліджується відображення принципу гуманізму в кримінальному законі. Було проаналізовано положення КК України, кримінальні кодекси деяких пострадянських, скандинавських, германських країн. Принцип гуманізму має прояви в статтях кримінального закону. Наявність окремої статті для визначення поняття та ознак принципу гуманізму не впливає на питання його реалізації. Принцип гуманізму необхідно збалансовано реалізувати відносно суб'єктів кримінально-правових відносин. До них відносять: особу, яка вчинила злочин, потерпілого, суспільство і державу.

Ключові слова: принцип гуманізму, потерпілий, особа, яка вчинила злочин, правозастосування, покарання, кримінальний закон, покарання.

*Кримінальний закон не панацея від лихого, злої волі людини.
Н. Крісті*

Постановка проблеми. Гуманізм-юридизоване поняття. Першочергово гуманістичний рух виник у культурі, а потім, оскільки це стало «модним», провідні ідеї такого руху було перенесено на всі сфери життя, у тому числі і в кримінальне право. У деяких країнах немає законодавчого закріплення принципу гуманізму (далі – ПГ), у тому числі Кримінальний кодекс України (далі – КК України), а в деяких таке закріплення передбачено в окремих статтях кримінального закону (далі – КЗ) (КК Молдови, КК Російської Федерації тощо). Проте відсутність закріплення ПГ як окремої статті не перешкоджає йому мати істотне значення в науці кримінального права. Окремі питання щодо ПГ досліджували: В.О. Гацелюк, В.Є. Квашиш, С.Г. Келіна, Т.В. Кленова, Ю.Ю. Коломієць, В.М. Кудрявцев, В.В. Мальцев, В.О. Туляков, В.Я. Тацій, В.Д. Філімонов, М.І. Хавронюк, М.П. Чубинський, М.В. Ююкіна та інші вчені-правознавці. Думки з приводу прикладного значення законодавчого закріплення принципів, зокрема ПГ, неоднозначні, що й обумовлює актуальність теми дослідження. Тема входить до комплексної теми «Механізм кримінально-правового впливу в умовах сталого розвитку», яка досліджується кафедрою кримінального права Національного університету «Одеська юридична академія».

Метою дослідження є удосконалення механізму реалізації ПГ за допомогою використання позитивного закордонного досвіду.

Для порівняння були обрані пострадянські країни. Вони найбільш близькі до України за ментальністю, культурою, отже положення дослідження можуть бути співставлені та зрівняні для одержання нового знання, корисного для розвитку національного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Гуманізація – втілення ідей гуманізму в життя за допомогою політики, у тому числі кримінально-правової. Кримінальна політика пов'язана з кримінальним законодавством через право. До джерел кримінального права України відносять Конституцію України, міжнародні документи, рішення Європейського суду з прав людини, КК України. Деякі вчені до джерел також відносять криміналь-

но-правову доктрину. Тобто КК України не єдине джерело, яке використовується в кримінальному праві, і не єдиний спосіб втілення ідей політики в правозастосовчу практику кримінального права.

У главі 1 Модельного КК для країн Співдружності Незалежних Держав (далі СНД) [8] закріплюються принципи кримінального законодавства та кримінальної відповідальності, у тому числі ПГ. «Кримінальний Кодекс слугує забезпеченню фізичної, психічної, матеріальної, екологічної та іншої безпеки людини. Особі, яка вчинила злочин, має бути призначено покарання чи інший захід кримінально-правового впливу, необхідний і достатній для її виправлення та попередження нових злочинів. Покарання й інші заходи кримінально-правового впливу не мають на меті завдати фізичних страждань або приниження людської гідності» [8, ст. 10]. КЗ, в яких ПГ закріплені як окрема стаття, мають аналогічні редакції з деякими розходженнями, зокрема КК Таджикистану, КК Азербайджанської Республіки [4, ст. ст. 4, 9], КК Російської Федерації (далі РФ) від [6, ст. 7], КК Республіки Молдова, КК Республіки Вірменія тощо. Заборона завдавати фізичні страждання або принижувати людську гідність, закріплена також у Загальній декларації прав людини від 10.12.1948 [1], Конвенції про захист прав людини та основних свобод від 04.11.1950 [2].

ПГ у КК України не закріплені, а має прояви в положеннях КК України, в інститутах кримінального права, як і в деяких скандинавських (Данія, Литовська республіка), германських (Швейцарія) та інших країнах. Проте це не перешкоджає йому мати істотне значення в науці кримінального права. Водночас саме по собі закріплення ПГ у кримінальному законодавстві не вирішує питань, пов'язаних з сутнісним змістом цього поняття.

Виходячи з аналізу положень КК України, можна виділити форми прояву (реалізації) ПГ кримінально-правових наслідків щодо суб'єктів кримінальних правовідносин (реалізація ПГ щодо потерпілого, суспільства, держави, особи, яка вчинила злочин). Так, ПГ кримінально-правових наслідків щодо особи, яка вчинила злочин має прояв у положеннях, закріплених у ч. 3, ст. 50, ч. 2, ст. 65, ст. 66, ст. 69, ст. ст. 74–85, ст. ст. 90, 91 КК України та окремих положеннях статей особливої частини, які передбачають спеціальні умови звільнення від кримінальної відповідальності. Гуманізм у кримінальному законі особливо має прояв щодо неповнолітніх (ст. ст. 97–108 КК України).

Реалізація ПГ позитивної (проспективної) кримінальної відповідальності має прояв в обставинах, які виключають злочинність діяння, які у свою чергу поділяються на заохочувальні (ст. ст. 36, 38, 39 КК України), допустимі (ст. ст. 37, 40, 43 КК України), дозвільні (ст. ст. 41, 42 КК України). Такі положення є проявом ПГ до суспільства та держави, адже своїм існуванням забезпечують можливість самостійно захистити свої інтереси від суспільно-небезпечного діяння або можливості настання такого. Крім того, КК України в цілому – є проявом ПГ до суспільства та держави, адже в певний період часу (коли це доцільно для держави) визнає окремі діяння суспільно небезпечними, називає їх злочинами, передбачує міру покарання

або інший кримінально-правовий наслідок (заходи кримінально-правового характеру, звільнення від кримінальної відповідальності, умовно-дострокове звільнення тощо), який може настати за скоєння такого діяння для особи, яка усвідомлює, що скоїла «злочин» та яка може нести відповідальність за скоєння такого «злочину» (що також передбачується в КК України як можливість втілення політики в правозастосовну практику). КК України необхідно сприймати як гарантію забезпечення певних прав людини за допомогою обов'язку інших їх не порушувати, оскільки за це передбачена певна кримінально-правова реакція (у вигляді кримінальної відповідальності, покарання тощо). ПГ щодо потерпілого реалізується в положеннях, закріплених в ст. 46, п. п. 4, 6–9 ч. 1 ст. 67, п. 1 ч. 1 ст. 76 КК України, а також у санкціях статей, які передбачають відповідальність за злочини з безпосереднім потерпілим.

Подібну класифікацію проявів ПГ можна прослідкувати і в інших країнах, незалежно від наявності чи відсутності окремої статті в КЗ. Є подібні положення, які містяться в більшості кримінальних законів (наприклад, прояв ПГ щодо неповнолітніх, вагітних жінок, жінок, які мають малолітніх дітей (вік диференціюється: до трьох, до семи років тощо)).

За КК Литовської республіки в статті 1 закріплено призначення Кримінального кодексу, а саме КК Литовської республіки є єдиним кримінальним законом, призначення якого – засобами кримінального права захищати права і свободи людини і громадянина, інтереси суспільства і держави від злочинних діянь.

Досить цікавий прояв ПГ відносно потерпілого міститься в статті 60 КК Швейцарії від 21.12.1937 [7]. Компенсація потерпілому як вид кримінально-правового заходу. Так, якщо кому-небудь злочином або проступком заподіюється шкода, яку не може покрити її відшкодування та особа, яка заподіяла шкоду, її не відшкодує, то суддя на вимогу потерпілого присуджує розмір відшкодування шкоди в судовому порядку або шляхом компенсації з виплаченого засудженим штрафу та конфіскованих предметів і майнових вигод або прибутку від їх реалізації з урахуванням витрат з реалізації. Положення щодо компенсації містились в альтернативному проекті КК України № 1029–1 від 15.05.1998. За основу його прийнято не було (так як за основу прийняли проект КК України № 1029 від 12.05.1998), але в ньому є досить цікаві положення, що безпосередньо стосуються предмету дослідження. В окремих статтях першого розділу проекту розкрито значення деяких принципів кримінального права, зокрема законності, рівності громадян перед законом, особистої винної відповідальності. ПГ простежується в окремих статтях проекту КК України, як і в діючому КК України, але є положення, яких у КК України немає. Зокрема, особа, яка не вчинила караного діяння і необґрунтовано притягнута до кримінальної відповідальності, підлягає реабілітації. У зв'язку з цим вона має право на кримінально-правову реституцію [9, ст. 90]. Амністію не може бути застосовано щодо особи, яка не відшкодувала матеріальної і моральної шкоди потерпілому та не розкалася у вчиненому [9, ч. 2, ст. 91], та інші положення, які є проявами ПГ.

Як і в КК України, у КК Швейцарії передбачено обставини, які пом'якшують покарання (прояв ПГ до особи, яка вчинила злочин). Тільки сформульовані вони трохи інакше, є відмінні від КК України положення, а саме в ст. 64 КК Швейцарії зазначено, що суддя може пом'якшити покарання, якщо особа діяла: 1) з гідних поваги спонукальних мотивів; 2) якщо особу було введено в серйозну спокосу поведінкою жертви; 3) якщо з моменту вчинення злочинного діяння пройшло відносно довгий час і особа добре себе вела; 4) коли особа у віці від 18 до 20 років ще не має повного уявлення про протиправність свого зло-

чинного діяння (вікова осудність) [7, ст. 66 bis]. У КК Данії від 1930 р. передбачено звільнення під чесне слово, що має бути обумовлено обов'язком звільненого під чесне слово не вчиняти будь-які карані діяння під час дії терміну умовно-дострокового звільнення, який не повинен перевищувати трьох років [5, п. 1, § 39], що є проявом ПГ щодо вже засудженої особи, яка вчинила злочин, і дає їй можливість виправитися. В якості умови умовно-дострокового звільнення під чесне слово може бути передбачено, щоб звільнена особа під чесне слово протягом всього або частини строку дії умовно-дострокового звільнення перебувала під наглядом та вела законослухняний спосіб життя [5, п. 2 § 39]. Таке положення є гарантією безпеки суспільства і потерпілого і, відповідно, проявом ПГ щодо останніх. Також у КК Данії передбачений інститут відстрочки покарання, що є проявом ПГ щодо особи, яка вчинила злочин. Так, якщо суд не визнає за необхідне виконання покарання, то у вироку має бути зазначено, що питання про визначення покарання відкладається, а після закінчення випробувального терміну скасовується [5, § 56]. У КК України передбачена «відстрочка» покарання вагітним жінкам (звільнення від відбування покарання до досягнення дитиною трирічного віку [3, ст. 83]). У КК Казахстану збережена смертна кара (розстріл) як виняткова міра покарання, встановлюється за терористичні злочини, пов'язані із загибеллю людей, а також за особливо тяжкі злочини, вчинені у воєнний час.

Розглянувши положення національного та закордонного законодавства, можна виділити варіанти існування ПГ в КЗ: закріплення в окремій статті та прояв в інших статтях КЗ, відсутність окремої статті, але прояв в інших статтях КЗ, вказівка на ПГ у преамбулі КЗ. Р.С. Бурганов зазначає: «Принципи права об'єктивуються в позитивному праві за допомогою правових норм. Розрізняють три форми закріплення принципів права в нормативно-правових актах: закріплення у вигляді спеціального оголошення, закріплення принципів шляхом розшифровки вимог, що в нього входять, та закріплення принципів, при якому принцип права викладається не у вигляді окремих норм, а пронизує собою декілька норм, виражаючи їх загальну ідею та направленість» [11, с. 159].

Прихильниками законодавчого закріплення принципів, у тому числі ПГ, є Н.А. Беляев, В.В. Мальцев, Г.В. Гацелюк.

Якщо підсумувати аргументи прихильників законодавчого закріплення принципів, можна викласти їх таким чином:

- Забезпечують здійснення виховного впливу (закріплення принципів, у тому числі ПГ, у КК України буде впливати на суб'єктів кримінальних правовідносин, нормативно підтверджуючи принципіву сутність кримінального права. Існування КК України є проявом загальної превенції для людей, отже кожна норма КК України є проявом загальної превенції. В ідеалі правові заборони повинні наближуватись до уявлень людей про моральну сутність таких заборон [10, с. 73].

- Забезпечують обмеження суддівського розсуду. ПГ як стаття КК України, що містить поняття цього принципу і межі його застосування, буде обмежувати суддівський розсуд, оскільки судді повинні будуть керуватися ним при винесенні рішення саме в тих рамках, які визначені законом. «Одержавши офіційне визнання, вони (принципи) можуть здійснювати свій (зворотній) вплив на діяльність держави у сфері боротьби зі злочинністю» [12, с. 101].

- Забезпечують досягнення легітимності закону і опосередкованого попередження вчинення злочинів. Закон, який близький за своєю сутністю до сутності людини легше і більш охоче сприймається і виконується людьми. Право повинно бути «морально змістовним» або хоча б «морально нейтральним».

Право, не зв'язане з мораллю, втрачає характерну для нього легітимність.

– Забезпечують реалізацію принципу законності. У частині реалізації принципів виключається аналогія права, яка на практиці має місце при законодавчій забороні аналогії закону, тому що суд, приймаючи рішення, керується зокрема ПГ: «Лише юридичні (закріплені в законі) принципи всезагальні, нормативні, обов'язкові і основною функцією мають регулювання суспільних відносин» [10, с. 34]. В.В. Мальцев зазначає: «Так чи інакше, всі змістовні принципи кримінального права (справедливості, рівності, вини і гуманізму), впливають на зміст кримінального законодавства тільки за посередництвом формального (службового, функціонального) принципу законності» [15, с. 233].

– Здійснюють регулюючий вплив.

Слід зазначити і ряд контраргументів щодо законодавчого закріплення, принципів, у тому числі ПГ:

– Відсутність законодавчого закріплення не знижує значення правових принципів, зокрема в частині здійснення виховного впливу, досягнення легітимності закону. Вони грають роль визначальних засад у кримінальній політиці і в кримінальному праві, визначають дух і сенс політики, мають вплив на правозастосовну діяльність відповідних органів та на поведінку громадян. Навіть якщо передбачити відповідальність за порушення принципу, то це тільки додасть ще одну заборону, яка буде порушуватись, «оскільки людина схильна до порушення заборон (Дж. Ф. Шеллі)»

– Поняття ПГ ширше того, яке можна визначити в одній статті.

– Нагромадження законодавства. Зміни до законодавства тільки заплутують тих, до кого вони адресовані – до людей. За змінами не встигають слідкувати і самі юристи, не тільки пересічні громадяни.

– Для здійснення зворотного впливу принципу гуманізму, для обмеження суддівського розсуду, забезпечення реалізації принципу законності достатньо тих його проявів, які вже є в КК України та інших джерелах кримінального права. КК України не єдине джерело, яке використовується в кримінальному праві, і не єдиний засіб втілення ідей політики в правозастосовну практику. Н. Крісті вважає: «КЗ не панацея від лихої, злої волі людини» [13, с. 124]. До джерел кримінального права України відносять Конституцію України, міжнародні документи, рішення Європейського суду з прав людини, КК України. Деякі вчені до джерел також відносять доктрину. І.А. Кузнцова підтримує законодавче закріплення принципів, у тому числі ПГ: «Принципи кримінального права як основні ідеї правосвідомості, маючи стійкий характер, утворивши систему керівних початків кримінального закону, наповнили своїм змістом кримінальне законодавство. Їх чітке фіксування забезпечує єдність і узгодженість правової системи, виконання завдань кримінального законодавства і є основними критеріями адекватності кримінально-правових норм їх соціальним реаліям» [14, с. 19]. Однак остання зазначає, що до джерел, що розкривають зміст та напрямки реалізації принципів, у тому числі і принципу гуманізму, у кримінальному праві та кримінальній політиці відносять: Міжнародно-правові акти, ратифіковані парламентом, Конституцію, в якій закладено основи кримінальної політики; закони; Укази Президента, підзаконні акти [14, с. 19]. Тобто вчений погоджується з тим, що зміст принципів розкривається не тільки в КЗ. Для того, щоб утримати особу від скоєння злочину, мало добре випсаного КЗ. Для цього необхідний комплекс заходів соціального, духовного, правового (і кримінально-правового) характеру та інше.

Сутність ПГ більш глибинна. ПГ має прояви в КК України та відображується більш спеціальними до кримінального права принципами. Більш обґрунтовано закріплювати ПГ у преамбулі КЗ, адже саме в преамбулі зазначається напрямок та передумови існування КЗ.

В.О. Туляков пропонує в преамбулі КК України закріпити посилання на конституційну обумовленість кримінально-правової заборони, зв'язаність з нормами Конституції держави і міжнародно визнаними основними принципами і фундаментальними свободами людини і громадянина [16, с. 309].

Таким чином, можна констатувати, що в деяких пострадянських країнах у КЗ для ПГ відведено окремі статті, а в деяких країнах ПГ має прояви в різноманітних положеннях КЗ, як і в КК України, але це не зменшує значення ПГ у науці кримінального права та певних труднощів, пов'язаних з реалізацією ПГ у правозастосуванні.

Оскільки кримінально-правова політика рухається в напрямку сталого розвитку, необхідно виробити гуманізований кримінально-політичний курс, який би поступово змінював правосвідомість громадян, формував та закріплював почуття довіри до влади, почуття захищеності. Для початку пропонуємо ознаки ПГ як принципу кримінального права, які можна розтлумачити на рівні постанов Пленуму Верховного Суду України, галузевих наказів Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ тощо та довести до відома громадян для підвищення правосвідомості через ЗМІ, друковані офіційні видання тощо.

Висновки. Властивістю ПГ є гуманність, тобто людяне ставлення до будь-якої особи (суб'єкту кримінально-правових відносин), яка проявила людяність до інших осіб. ПГ може бути реалізований щодо суб'єктів кримінально-правових відносин. ПГ може бути реалізований щодо особи, яка вчинила злочин та проявила ПГ у момент його вчинення (відмовилась від доведення злочину до кінця, викликала швидку або іншим чином допомогла потерпілому, вчинила діяння, що містить ознаки складу злочину, з метою попередження більш небезпечних наслідків, ніж ті, які настали від скоєного діяння, діяла в межах необхідної оборони, крайньої необхідності тощо); після його вчинення (дієве каяття, відшкодування збитків тощо); поведінка не пов'язана з часом вчинення злочину, але відображає моральну сторону особи (піклування про свою неповнолітню дитину, про недієздатних батьків чи інших рідних, вагітність тощо).

ПГ може бути реалізований: до особи, яка вчинила злочин, якщо це не порушує право на гуманізм потерпілої особи, суспільства та держави; у застосуванні окремих інститутів кримінального права; коли наявність неповнолітньої дитини може бути врахована як обставина, яка пом'якшує відповідальність особи, яка вчинила злочин, тільки у випадку наявності підстав вважати, що особа піклується про цю дитину, та не позбавлена батьківських прав; при вагітності або наявності дитини до трьох років може бути врахована як підстава для звільнення від відбуття покарання до досягнення дитиною трьохрічного віку тільки за умови належного піклування за дитиною тощо.

Необхідно оптимізувати та удосконалювати збалансовану реалізацію ПГ у кримінальному праві відповідно щодо окремих інститутів кримінального права. Проте відсутність закріплення ПГ як окремої статті не перешкоджає йому мати істотне значення в науці кримінального права. У той же час саме по собі закріплення ПГ у кримінальному законодавстві не вирішує проблем, пов'язаних з сутнісним змістом цього поняття.

Література:

1. Всеобщая декларация прав человека от 10.12.1948 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://ru.humanrights.com/what-are-human-rights/universal-declaration-of-human-rights.html>.
2. Конвенция о защите прав человека и основных свобод от 04.11.1950 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://european-court.eu/konvencija-o-zashhite-prav-cheloveka-i-drugie-oficialnye-dokumenty/konvencija-o-zashhite-prav-cheloveka-i-osnovnykh-svobod>.
3. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001: за станом на 31.10.2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
4. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики от 31.01.2005 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.legislationline.org/ru/documents/action/popup/id/14108/preview>.
5. Уголовный кодекс Дании от 12.08.1997 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241524>.
6. Уголовный кодекс Российской Федерации от 13.06.1996 : по состоянию на 08.04.2013 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.legislationline.org/ru/documents/section/criminal-codes>.
7. Уголовный Кодекс Швейцарии от 21.12.1937 : по состоянию на 15.01.2007 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241950>.
8. Модельный Уголовный кодекс стран СНГ от 17.02.1996 [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://www.law.edu.ru/norm/norm.asp?normID=1241285&subID=100094318,100094328,100094332,100094562,100094581#text>.
9. Проект Кримінального кодексу України 1029–1 від 15.05.1998 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=3885.
10. Беляев Н.А. Уголовно-правовая политика и пути ее реализации / Н.А. Беляев. – Л. : Изд-во ЛГУ, 1986. – 176 с.
11. Бурганов Р.С. Принцип уголовного права и принцип назначения наказания / Р.С. Бурганов : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. – Казанский гос. ун-т им. Ульянова-Ленина. – Казань, 2006. – 198 с.
12. Гацелюк В.О. Реалізація принципу законності кримінального права України (загальні засади концепції) / В.О. Гацелюк. – Л. : РВВЯДУВС, 2006. – 261 с.
13. Кристи Н. Пределы наказания / Н. Кристи. – М. : Прогресс, 1985. – 179 с.
14. Кузнецова И.А. Проявление принципа гуманизма в нормах уголовного права [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://sibac.info/index.php/2009-07-01-10-21-16/4687-2012-11-11-06-36-50>.
15. Мальцев В.В. Принципы уголовного права и уголовного зако-

нодательства: система, содержание и нормативное выражение / В.В. Мальцев // Известия высших учебных заведений. Правоведение, 2003. – № 1. – С. 110–127.

16. Туляков В.А. Виктимология уголовного закона (пути реконструкции общей части разделов I и II общей части УК Украины / В.А. Туляков // Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики. – Кримінальне, кримінально-виконавче право та кримінологія. – Т. 1. – 2010. – С. 307–310.

Тимофеева Л. Ю. Проявления принципа гуманизма в уголовном законе: сравнительно-правовая характеристика

Аннотация. Эта статья о проявлении принципа гуманизма в уголовном законе. Было исследовано положения УК Украины, уголовные кодексы некоторых постсоветских, скандинавских, германских стран. Наличие отдельной статьи для определения понятия и признаков принципа гуманизма не влияет на вопросы, связанные с его реализацией. Принцип гуманизма необходимо сбалансировано реализовывать в отношении субъектов уголовно-правовых отношений. К последним относят: лицо, совершившее преступление; потерпевшего; общество и государство.

Ключевые слова: принцип гуманизма, лицо, совершившее преступление, потерпевший, правоприменение, наказание, уголовный закон.

Timofeeva L. The principle of humanism and his reflect in the criminal law: comparatively-legal characteristic

Summary. This article is about the principle of humanism in the criminal law. The principles of humanism may be implementation in a separate article Criminal Code. The principles of humanism may be reflected in article Criminal Code. The principle of humanism must be balanced realization as to subjects of criminal law relations. There are criminal, victim, society and the state.

Key words: humanism, criminal, principle, victim, law enforcement, punishment.